

Michał Kubiak

Uwarunkowania i konsekwencje migracji zarobkowych z Polski do innych państw Unii Europejskiej w perspektywie społeczno-ekonomicznej

Determinants and consequences of migrations from Poland to other European Union Countries in socio-economic view

Abstract

The subject of this article is the question of the social consequences of economic migration. Migrant workers contribute to growth and development in their countries but in the long term perspective mass migrations of citizens abroad may cause serious social crisis. Migrations are a serious threat to family policy, employment policy and social security of citizens. Migration strategy the state should find a solution which on the one hand will make use of the gains offered by the free movement of persons on the other hand will stop the negative social effects of migration.

Słowa kluczowe: migracje zarobkowe, migracje

Keywords: labor migration, migration

Coraz większa powszechność i różnorodność migracji międzynarodowych sprawia, że zarówno wiedza, jak i praktyczne działania w odniesieniu do ich konsekwencji nabierają na znaczeniu. Migracja określana jest najczęściej jako: *wyprowadzenie się, przeniesienie, zmiana miejsca zamieszkania*, z czym związane są również zmiany w strukturze społecznej. Podejmujący decyzję o migracji, „jest zmuszony lub wybiera rozstanie z rodziną, znajomymi, w większej skali – członkami grupy etnicznej, narodu, co w szerszym sensie wiąże się ze zmianą otaczających stosunków społecznych”¹. Migracje klasyfikowane są w oparciu o określone kryteria, najczęściej jednak ze względu na: czas (stałe, okresowe, sezonowe, cyrkulacyjne); odległość (wewnętrzne, zagraniczne); przy-

¹ P. Kaczmarczyk, *Migracje zarobkowe Polaków w dobie przemian*, Warszawa 2005, s. 18.

czyny (przymusowe, dobrowolne); cel (ekonomiczne, pozaekonomiczne); legalność (legalne, nielegalne) i in.²

Rozmiary migracji a źródła danych

Wraz z przyjęciem Polski do Unii Europejskiej nabrały na sile procesy emigracyjne, w wyniku których wzrasta liczebność Polaków za granicą. W dalszym ciągu w Polsce przeważa emigracja nad imigracją³, w związku z czym należy ona do tzw. „państw emigracji netto”. W tym kontekście należy jednak podkreślić, że dynamika odpływu ludności kształtuje się różnie, raz wyhamowując, częściej jednak nabierając siły – szczególnie w latach 2006–2008 oraz w okresie 2011–2014⁴.

Określenie skali współczesnych migracji zagranicznych Polaków jest zadaniem niezwykle skomplikowanym. Problemy związane są zarówno z trudnościami natury metodologicznej, jak i w dużej mierze brakiem kontroli przepływu obywateli/pracowników pomiędzy państwami UE. Sytuację utrudnia też to, iż jak twierdzą niektórzy „współczesne migracje w coraz większym stopniu oddalają się od pojmowania migracji jako jednorazowego aktu prowadzącego do zmiany miejsca zamieszkania i osiedlania się za granicą (ewentualnie migracji powrotnej). Mobilność współczesna, to często amorficzne – pozbawione wyraźnego wzorca – ruchy, raczej są to cyrkulacje niż migracje *per se*. Wiąże się to z szeroko pojętymi procesami globalizacyjnymi, w tym czynnikami wynikającymi z rozwoju i kosztów środków transportu, swobody mobilności, ale również przemian w sferze społecznej”⁵.

Obraz i charakter migracji przybliżany jest najczęściej za pośrednictwem danych statystycznych, poprzez pryzmat których identyfikowane są rozmiary i natężenie tego zjawiska. Za najbardziej wiarygodne źródło dla oceny procesów ludnościowych (w tym migracji) uważane są dane pochodzące ze spisów powszechnych. Jednak w warun-

² Z. Kawczyńska-Butrym, *Migracje. Wybrane zagadnienia*, Lublin 2009, s. 16–22.

³ Ogółem w latach 1952–2014 Polskę opuściło 1671 tys. osób, a saldo migracji zagranicznych wyniosło w tym czasie –1097,7 tys. osób, *Rocznik Demograficzny 2015*, Warszawa 2015, s. 423.

⁴ W 2008 r. saldo migracji zagranicznych wyniosło –14,9 tys., a w 2009 r. już tylko – 1,2 tys. (przy 16 tys. emigrantów z Polski i 15 tys. imigrantów), co oznaczało znaczny spadek wyjazdów (o 47% względem poprzedniego roku) z kraju, *Rocznik Demograficzny 2009*, GUS, Warszawa 2009, tabl. 1 (158), s. 404–405. W kolejnych latach w saldo migracji na pobyt stały wyniosło odpowiednio: w 2011 r. – 4,3 tys. (emigracja = 19,8 tys.), w 2012 r. – 6,6 tys. (emigracja = 21,2 tys.), w 2013 r. –19,9 tys. (emigracja = 32,1 tys.), w 2014 r. – 15,7 tys. (emigracja = 28,0 tys.), *Informacja o rozmiarach i kierunkach czasowej emigracji z Polski w latach 2004–2014*, GUS, Warszawa 2015, <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/migracje-ludnosc/glowne-kierunki-emigracji-i-imigracji-w-latach-1966-2014-migracje-na-pobyt-staly;4,1.html>, odczyt z dn. 2.06.2016.

⁵ *Współczesne procesy migracyjne w Polsce a aktywność organizacji pozarządowych w obszarach powiązanych z rynkiem pracy*, red. P. Kaczmarczyk, J. Tyrowicz, Warszawa 2008, s. 36.

kach polskich spisy są organizowane rzadko i nieregularnie⁶, więc nie dostarczają one informacji bieżących⁷. Statystyka polska gromadzi dane o migracjach zagranicznych wyróżniając wśród nich: na pobyt stały oraz czasowy – ponad trzy miesiące (od 2006 r.)⁸. Problem w tym, że nie wszyscy imigranci meldują się czasowo, a także niewiele osób wyjeżdżających z Polski zgłasza fakt wyjazdu w jednostkach ewidencji ludności⁹. W tych okolicznościach najbardziej odpowiednim sposobem określania rozmiarów emigracji okazują się szacunki. Na ich podstawie przewidywano się, że w końcu 2008 r. poza granicami Polski przebywało czasowo (osoby te nie wymeldowały się z pobytu stałego w Polsce) ok. 2210 tys. obywateli, przy czym zdecydowana większość ponad 82% (około 1820 tys.) emigrantów z Polski przebywała w państwach członkowskich UE¹⁰. Biorąc pod uwagę państwa unijne, najwięcej Polaków przebywało wówczas odpowiednio w: Wielkiej Brytanii (650 tys. – 29,4%), Niemczech (490 tys. – 22%), Irlandii (180 tys. – 8,1%) i Holandii (108 tys. – 4,8%)¹¹. Państwa docelowe wybierane przez migrantów z Polski pozostały w dużej mierze niezmiennione, jednak pewnemu przeorientowaniu uległ ich udział¹². Dynamiczny wzrost skali mobilności był przede wszystkim skierowany do państw, które otworzyły swoje rynki pracy

⁶ W powojennej Polsce spisy ludności przeprowadzono w latach 1946 (sumaryczny), 1950, 1960, 1970, 1978, 1988, 2002 oraz ostatni w 2011 r. (na mocy ustawy z dnia 4 marca 2010 r. o narodowym spisie powszechnym ludności i mieszkań w 2011 r., Dz.U. z 26 marca 2010 r., nr 47, poz. 277).

⁷ Według NSP z 2002 r. za granicą przebywało czasowo 786 tys. osób (1,8%) populacji, w tym ponad 626 tys. (79,5%) przez okres co najmniej 12 miesięcy, *Rocznik Demograficzny 2003*, GUS, Warszawa 2003, s. 398.

⁸ Kryterium czasowe powyżej trzech miesięcy zostało wprowadzone do badań statystycznych w 2006 r. w związku z nowelizacją ustawy z dn. 14 lipca 2006 r. o wjeździe na terytorium RP, pobycie oraz wyjeździe z tego terytorium obywateli państw członkowskich Unii Europejskiej i członków ich rodzin Dz.U. 2006, nr 144, poz. 1043 z późn. zm. (różnice wyników badań wynikające ze zmiany kryterium okresu nieobecności są bardzo niewielkie i dane te mogą być porównywane w czasie).

⁹ W końcu 2008 r. liczba osób przebywających za granicą, która zgłosiła swój wyjazd za granicę w biurach ewidencji ludności wynosiła 88 tys., *Informacja o rozmiarach i kierunkach emigracji z Polski w latach 2004–2008*, GUS, Warszawa 2009, s. 1.

¹⁰ Obliczenia na podstawie: *Rocznika Demograficznego 2009*, GUS, Warszawa 2009, tabl. 53 (210), s. 458.

¹¹ Dane GUS obejmujące okres 2004–2008 (na koniec każdego roku) obrazują tzw. zasoby migracyjne Polaków w innych krajach – nie są to strumienie migracji w poszczególnych latach, dlatego dane te nie mogą być sumowane. Wyniki szacunków z założenia nie obejmują emigracji sezonowych Polaków z uwagi na czas ich trwania – najczęściej do trzech miesięcy – w większości państw Wspólnoty podlegają uproszczonym procedurom formalnoprawnym lub w ogóle nie są rejestrowane.

¹² W 2008 r. na ponad 88 tys. osób nieobecnych w związku z wyjazdem z Polski za granicę na okres ponad 3 miesiące – 92,3% przebywało w Europie, najwięcej z nich przebywało w Wielkiej Brytanii (45%), Niemczech (15,5%) oraz Irlandii (12,4%) i Holandii (7,7%), *Rocznik Demograficzny 2009*, GUS, Warszawa 2009, tabl. 52 (209), s. 457.

w maju 2004 r., czyli przede wszystkim do Wielkiej Brytanii i Irlandii. Do tego zyskały też na atrakcyjności państwa spoza Wspólnoty (wcześniej o stosunkowo małym udziale), np. Norwegia czy Islandia, w których Polacy stali się w szybkim czasie najsilniejszymi pod względem ilościowym imigrantami¹³.

Po przejściowym spadku liczby Polaków przebywających czasowo za granicą w okresie 2008–2010, w kolejnych latach notowano ponowny wzrost skali wyjazdów. W 2014 r. szacowano, że poza granicami kraju przebywało czasowo około 2320 tys. Polaków i było to o 124 tys. osób więcej (5,5%) niż w roku poprzednim. Przy czym podobnie jak wcześniej zdecydowana większość (1901 tys.) przebywała w państwach członkowskich UE. Spośród państw unijnych w dalszym ciągu najwięcej osób przebywało w: Wielkiej Brytanii (685 tys.), Niemczech (614 tys.), Irlandii (113 tys.), a także w Holandii (109 tys.) i we Włoszech (96. tys.)¹⁴. Z kolei biorąc pod uwagę strumień emigracyjny z Polski w 2014 r. dotyczący około 54,9 tys. osób (na okres co najmniej 12 miesięcy) na państwa Wspólnoty przypadło 37,8 tys. osób, a wśród nich na pierwszym miejscu pod względem ilościowym były Niemcy (13,7 tys.), na drugim Wielka Brytania (11,5 tys.), a na trzecim Holandia (2,2 tys.)¹⁵.

Wymiar przepływu pracowników między Polską a innymi państwami Europejskiego Obszaru Gospodarczego i Szwajcarią zawierają dokumenty Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej¹⁶. Uwzględniają one osoby, które podejmują legalne zatrudnienie za granicą w poszczególnych krajach. Opierając się na tych danych, można szacować, że rocznie zatrudnienie podejmuje pomiędzy 800 a 900 tys. obywateli polskich (jest to dwa razy więcej w stosunku do okresu bezpośrednio poprzedzającego akcesję Polski do UE). Uwzględniane są tutaj także osoby podejmujące pracę sezonową oraz przemieszczające się wahadłowo między Polską a krajem docelowego zatrudnienia¹⁷.

¹³ Polacy w 2013 r. stanowili 45% cudzoziemców na Islandii oraz 15% w Norwegii, *Zakres danych o migracjach zagranicznych i ochronie międzynarodowej oraz ich dostępność w świetle Rozporządzenia (WE) nr 862/2007 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 11 lipca 2007 r. w sprawie statystyk Wspólnoty z zakresu migracji i ochrony międzynarodowej. Baza Eurostat-u w zakresie migracji i ochrony międzynarodowej*, <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/migracje-ludnosci/baza-eurostatu-w-zakresie-statystyki-migracji-i-ochrony-miedzynarodowej,13,1.html>, s. 34, odczyt z dn. 3.06.2016.

¹⁴ *Informacja o rozmiarach i kierunkach czasowej emigracji z Polski w latach 2004–2014...*, s. 2.

¹⁵ *Rocznik Demograficzny 2015*, GUS, Warszawa 2015, s. 461.

¹⁶ *Informacja w sprawie zatrudnienia obywateli polskich w państwach Europejskiego Obszaru Gospodarczego i Szwajcarii oraz obywateli państw EOG w Polsce*, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa, listopad 2009; *Informacja w sprawie zatrudnienia obywateli polskich w państwach Europejskiego Obszaru Gospodarczego i Szwajcarii oraz obywateli państw EOG w Polsce*, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa, maj 2011.

¹⁷ M. Duszczyk, *Migracja z Polski do innych krajów członkowskich Europejskiego Obszaru Gospodarczego na początku XXI wieku – bilans strat i zysków*, [w:] *Migracje międzynarodowe a modernizacja systemu politycznego i społecznego*, red. G. Firlit-Fesnak, Warszawa 2008, s. 106.

Również CBOS prowadzi okresowe badania dotyczące zagranicznej mobilności zatrudnieniowej Polaków. Z publikowanych przez tę instytucję raportów wynika, że na przestrzeni lat 2004–2008 około dwa miliony Polaków pracowało za granicą¹⁸.

Oprócz danych pochodzących z Polski wykorzystywane są informacje pochodzące z państw docelowych. Dzięki brytyjskiemu Programowi Rejestracji Pracowników (*Workers Registration Scheme* – WRS) wiadomo, że w okresie między 1 maja 2004 r. a marcem 2009 r. zarejestrowano tam ogółem ok. 949 tys. pracowników z ośmiu nowych (wówczas) państw członkowskich z czego 66% stanowili Polacy (627 tys.)¹⁹. Jednak dosyć istotnym mankamentem w odniesieniu do tego systemu było to, że nie wszyscy migranci się w nim rejestrowali (nie wszyscy również musieli – wyłączeni np. prowadzący własną działalność gospodarczą, pracownicy sezonowi) – najprawdopodobniej czyniło tak około 70%, a poza tym z rejestru nie były zdejmowane osoby, które zakończyły pracę lub wyjechały z tego państwa (1 maja 2011 r. obowiązek ten został zniesiony).

Ze względu na to, że wszyscy migranci zarobkowi muszą posiadać w Wielkiej Brytanii numer ubezpieczenia społecznego (*National Insurance Number* – NINo), również i te dane mogą być kolejnym źródłem wiedzy o skali napływu i uczestnictwa Polaków w brytyjskim rynku pracy²⁰. Dane gromadzą również polskie placówki konsularne, na podstawie których w 2008 r. szacowano ilość Polaków zamieszkujących w Wielkiej Brytanii na ok. 900 tys. osób²¹.

Generalnie rozmiary współczesnych migracji zarobkowych Polaków do innych państw UE mogą różnić się dosyć istotnie w zależności od źródła i metod, na których się opierają. W związku z tym szacunki mogą zawierać się w różnych przedziałach

¹⁸ *Praca Polaków za granicą – doświadczenia i plany. Komunikat z badań CBOS*, Warszawa 2008, s. 8.

¹⁹ Przy czym w I kwartale 2009 r. zarejestrowano o 19,885 obywateli polskich mniej niż w analogicznym czasie roku poprzedniego (brytyjskie Ministerstwo Spraw Wewnętrznych opiera się na danych WRS), *Accession Monitoring Report May 2004–march 2009. A8 Countries*, http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20100422120657/http://www.ukba.homeoffice.gov.uk/sitecontent/documents/aboutus/reports/accession_monitoring_report/report-19/may04-mar09?view=Binary, odczyt z dn. 3.06.2016, s. 8–9.

²⁰ W latach 2003/2004 Polacy uzyskali 11,2 tys. numerów ubezpieczeniowych, w 2004/2005 już 62,6 tys., natomiast w 2005/2006 aż 171,4 tys. Zbliżony do brytyjskiego system funkcjonuje w Irlandii, choć w tym wypadku statystyki dotyczą numerów identyfikacyjnych wydawanych migrantom z nowych państw członkowskich *Personal Public Service Number* – PPS. Wśród ich posiadaczy są także osoby niepracujące, bo numer ten jest formalnym warunkiem podjęcia zatrudnienia, natomiast nie świadczy o faktycznej aktywności zawodowej. Między 1 maja 2004 r. a 2008 r. Polakom wydano ponad 308 tys. tego rodzaju numerów, z czego apogeum (ponad 30%) przypadło na 2006 r.

²¹ *Szacunkowe dane liczbowe migracji zarobkowej na podstawie materiałów opracowanych przez urzędy konsularne*, „Wspólnota Polska” 2008, nr 1, s. 31, za: A. Romejko, *Polacy w Wielkiej Brytanii: interpretacja mimetyczna*, Tuchów 2015, s. 280.

liczbowych, stąd też postulaty²² i działania w kierunku ujednoczenia i poprawy jakości danych tak w poszczególnych państwach, jak i w skali Unii Europejskiej²³. Dane przekazywane przez państwa członkowskie do Eurostatu na podstawie Rozporządzenia (WE) nr 862/2007 są gromadzone w bazie tematycznej (*Population and social conditions / Demography and migration*)²⁴ oraz raporty monitorujące sytuację²⁵.

Charakter emigracji i struktura emigrantów

Pomimo tego, że trudno obecnie określić charakter współczesnych migracji Polaków w odniesieniu do okresu ich trwania, można jednak zwrócić uwagę na pewne istotne symptomy. Gdy weźmiemy pod uwagę, że po przystąpieniu Polski do UE, w Wielkiej Brytanii wydano około pięć tysięcy nowych paszportów – to ta najbardziej prawdopodobna realizacja planów prokreacyjnych za granicą mogłaby być dowodem na przedłużanie pobytu²⁶. O nasilaniu się migracji długookresowych bądź osiedleńczych świadczyć mogłyby także dane o wzrastającej liczbie dzieci oraz partnerów na utrzymaniu migrantów zarobkowych z nowych państw członkowskich²⁷.

²² L. Nowak, D. Szałtys, Z. Kostrzewa, A. Pazderska, *Poprawa jakości i dostępności statystyki migracji zagranicznych*, Warszawa 2007.

²³ Rozporządzenie (WE) nr 862/2007 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 11 lipca 2007 r. w sprawie statystyk Wspólnoty z zakresu migracji i ochrony międzynarodowej oraz uchylające rozporządzenie Rady (EWG) nr 311/76 w sprawie zestawienia statystyk dotyczących pracowników cudzoziemców, Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej E L 199/23; Rozporządzenie Komisji Europejskiej (UE) nr 216/2010 z dnia 15 marca 2010 r. w sprawie wykonania Rozporządzenia (WE) nr 862/2007 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 11 lipca 2007 r. w sprawie statystyk Wspólnoty z zakresu migracji i ochrony międzynarodowej, w odniesieniu do definicji kategorii przyczyn wydania zezwolenia na pobyt, Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej L 66/1; Rozporządzenie Komisji (UE) nr 351/2010 z dnia 23 kwietnia 2010 r. w sprawie wykonania Rozporządzenia (WE) nr 862/2007 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 11 lipca 2007 r. w sprawie statystyk Wspólnoty z zakresu migracji i ochrony międzynarodowej, w odniesieniu do definicji kategorii grup kraju urodzenia, grup kraju poprzedniego miejsca zamieszkania, grup kraju kolejnego miejsca zamieszkania oraz grup obywatelstwa, Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej L 104/37.

²⁴ Zob. <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>.

²⁵ Zakres danych o migracjach zagranicznych i ochronie międzynarodowej oraz ich dostępność w świetle Rozporządzenia (WE) nr 862/2007 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 11 lipca 2007 r. w sprawie statystyk Wspólnoty z zakresu migracji i ochrony międzynarodowej. Baza Eurostat-u w zakresie migracji i ochrony międzynarodowej, <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/migracje-ludnosc/baza-eurostatu-w-zakresie-statystyki-migracji-i-ochrony-miedzynarodowej,13,1.html>, (odczyt z dn. 3.06.2016).

²⁶ *Współczesne procesy migracyjne w Polsce a aktywność organizacji pozarządowych w obszarach powiązanych z rynkiem pracy*, red. P. Kaczmarczyk, J. Tyrowicz, Warszawa 2008, s. 41.

²⁷ Przykładowo brytyjskie statystyki odnotowały wzrost liczby dzieci na utrzymaniu migrantów, w 2009 r. o 10% wzrosła też liczba dzieci w brytyjskich szkołach. Zob. P. Sieńko, T. Formicki, *Drenaż mózgow polskiej gospodarki*, „Gazeta Finansowa”, 9.04.2010, nr 14, s. 4–5.

Wskazuje to również na identyfikowany w innych źródłach wzrostowy trend migracji na zasadzie łączenia rodzin²⁸. Część młodej generacji polskiej emigracji zarobkowej podejmuje decyzje o dłuższym związaniu się z państwem emigracji. Świadczyć o tym mogą np. dane dotyczące liczby decyzji o posiadaniu dzieci podejmowanych przez kobiety – migrantki²⁹.

Chociaż współcześnie w strukturze emigracji zarobkowej z Polski przeważają pobyty długookresowe³⁰, to dotychczasowe badania nie pozwalają na jednoznaczną ich ocenę. Identyfikację sytuacji utrudnia fakt, związany z brakiem jasno sprecyzowanych planów co do przyszłości wśród samych migrantów (tzw. intencjonalna nieprzewidywalność)³¹. Zatem możliwe są różne scenariusze rozwoju sytuacji, również cyrkulacji, a także powrotu. Weźmy pod uwagę, że dla niektórych osób wyjazd z kraju w celach zarobkowych ma przyczynić się (lub być drogą) do stworzenia lub poszerzenia swego rodzaju „bazy materialnej” umożliwiającej osiągnięcie konkretnie wyznaczonych celów związanych z życiem rodzinnym i/lub zawodowym. Dlatego też może być to główna determinanta określająca perspektywę czasową pobytu migracyjnego, równie dobrze pobyt ten może nabrać charakteru długotrwałego. Obecnie dominującą formą mobilności są migracje zarobkowe związane z podejmowaniem zatrudnienia za granicą – (około 80% wszystkich przebywających czasowo za granicą, to osoby podejmujące pracę zarobkową), więc motyw ekonomiczny okazuje się najważniejszym powodem współczesnych migracji zagranicznych Polaków³². Natężenie wyjazdów zarobkowych po przystąpieniu Polski do UE można wiązać z sytuacją na rynku pracy oraz brakiem dostatecznie atrakcyjnych płacowo ofert pracy dla młodych ludzi, głównie absolwentów szkół wyższych i średnich, których udział okazuje się szczegól-

²⁸ K. Iglicka, *Powroty Polaków po 2004 roku. W pętli pułapki migracji*, Warszawa 2010, s. 49–50.

²⁹ Eadem, *Migracje długookresowe i osiedleńcze z Polski po 2004 roku – przykład Wielkiej Brytanii. Wyzwania dla statystyki i demografii państwa*, „Raporty i Analizy Centrum Stosunków Międzynarodowych” 2011, nr 5, s. 14–17.

³⁰ Duży wzrost skali migracji trwających dłużej niż 12 miesięcy – zaznacza się silnie od 2006 r. dowodząc przedłużania czasu przebywania za granicą.

³¹ *Współczesne procesy migracyjne w Polsce a aktywność organizacji pozarządowych...*, s. 164–165.

³² Współczesne migracje Polaków są uwarunkowane zróżnicowaniem dochodów i poziomem życia. Różnice stawek płac to przy tym czynnik konieczny, ale niewystarczający. Analiza dynamiki migracji wskazuje, że jej zmiany nie są w prosty sposób skorelowane z czynnikami o charakterze dochodowym. W całym okresie transformacji najważniejszą zmienną pozwalającą tłumaczyć natężenie i skalę mobilności zarobkowej Polaków jest sytuacja na polskim rynku pracy. Pogorszenie sytuacji w końcu lat 90. zaowocowało drastycznym wzrostem skali mobilności i zmianami w jej strukturze. W wymiarze geograficznym migracje dotyczyły głównie regionów o charakterze peryferyjnym, zwłaszcza tych, w których koszty transformacji były relatywnie wysokie. Ibidem, s. 49; *Informacja o rozmiarach i kierunkach czasowej emigracji z Polski w latach 2004–2014...*, s. 3–4.

nie wysoki, i w perspektywie rosnący³³. Wydaje się, że wychodzą oni z założenia, że lepiej żyć za granicą mając poczucie bezpieczeństwa ekonomicznego, akceptując niezrządkiem ciężką i poniżej swoich kwalifikacji pracę, mającą jednak charakter większej niż w ojczyźnie stabilności.

Pewną ogólną prawidłowością demograficzną jest częstsze uczestniczenie (natężenie) w migracjach ludności młodszej – jest nie inaczej w przypadku współczesnych migracji z Polski. Już dane Narodowego Spisu Powszechnego z 2002 r. wskazały, że typowy migrant z Polski był relatywnie młody (40% spośród nich miało mniej niż 30 lat, natomiast ponad połowa była w wieku poniżej 35 lat). W tym względzie należy dodatkowo wskazać na stopniowe odmładzanie się populacji migrantów z Polski, tzn. jeśli w 2002 r. odsetek migrantów w przedziale wiekowym 18–34 lat wynosił 63%, to w połowie 2006 r. było to już ponad 70%. Natomiast w strukturze osób czasowo nieobecnych (ponad 3 miesiące) pod względem wieku w 2008 r. wśród ogółu (88 306) – osoby w przedziale 20–34 lat stanowiły prawie 78%³⁴. Z kolei udział osób w wieku do 35 lat wśród osób czasowo nieobecnych (w związku z wyjazdem za granicę na okres ponad 6 miesięcy) sięgał prawie 65% w 2015 r.³⁵ Taka sytuacja pociąga za sobą istotne konsekwencje zarówno w sferze ekonomicznej, jak i demograficznej. Jako przykład można wskazać fakt, iż przesunięciu ulega granica najwyższej płodności kobiet (z grupy wiekowej 20–24 do grupy 25–29 lat). Jest to wynikiem wyboru, jakiego coraz częściej dokonują ludzie młodzi, decydując się najpierw na osiągnięcie określonego poziomu wykształcenia oraz stabilizacji ekonomicznej (w tym mieści się także podejmowanie decyzji zarobkowych o wyjazdach zagranicznych), a dopiero potem na założenie rodziny oraz jej powiększanie – niektórzy z nich z/realizują swoje cele prokreacyjne za granicą.

Z młodym wiekiem migrantów wiąże się często wyższy stopień wykształcenia – osoby takie charakteryzują się większym natężeniem udziału w migracjach zagranicznych, czyli częściej biorą w nich udział. W tym względzie należy zaznaczyć, że po 2000 r. odsetek migrantów z Polski z wyższym wykształceniem wyraźnie wzrósł, co można wiązać z jednej strony z aspiracjami i poszerzonymi możliwościami realizacji wyższego stopnia wykształcenia na większą skalę, jak i sytuacją gospodarczą w kraju. Z badań CBOS wynika, że około 19% z tych, którzy pracowali lub pracują za granicą,

³³ Według TNS OBOP możliwość podjęcia w przyszłości pracy poza Polską rozważało wówczas: 33% osób w wieku 15–19 lat, 25% 20–29-latków, 32% uczniów i studentów oraz 19% robotników. Często badani nie mieli oporów, aby podjąć za granicą pracę niezgodną ze swoimi kwalifikacjami (12% zdecydowanie, a 32% raczej zgodziłoby się na taką pracę), za: P. Sieńko, T. Formicki, *Drenaż mózgów polskiej gospodarki...*, s. 4–5.

³⁴ Na podstawie *Rocznika Demograficznego 2009*, GUS, Warszawa 2009, tabl. 51 (208), s. 456.

³⁵ Na podstawie *Rocznika Demograficznego 2015*, GUS, Warszawa 2015, tabl. 57 (209), s. 479.

miało wykształcenie wyższe, a 3% wykształcenie podstawowe³⁶. Z kolei wśród rozważających emigrację zarobkową (potencjalnych emigrantów) częściej notowane są co prawda osoby z wykształceniem podstawowym i średnim (odpowiednio: 32% i 29%), ale zauważalny jest także wzrost zainteresowania migracjami wśród osób z wykształceniem wyższym (20% wszystkich planujących emigrację)³⁷. Taka sytuacja oznacza, że nabiera na sile udział w migracjach zagranicznych ludzi dobrze wykształconych w kraju (natomiast w odniesieniu do studiujących jest to najczęściej praca sezonowa).

Charakter wykonywanej pracy

Okazuje się, że osoby wyjeżdżające z Polski w celach zarobkowych trafiają przeważnie do drugorzędnych sektorów pracy krajów emigracji. W państwach zachodnioeuropejskich właściwie migranci są niezbędni, jednak „konieczność” koncentruje się w pierwszej kolejności na osobach z kwalifikacjami niezbędnymi do podejmowania ciężkich, wymagających w sensie fizycznym czy psychicznym prac. Dotyczy przede wszystkim tych zawodów, które nie cieszą się uznaniem wśród rodzimej siły roboczej ze względu na małą atrakcyjność finansową, uciążliwość i prestiż (np. opieka nad ludźmi starszymi, dziećmi, sprzątanie, prace budowlane). Niektóre państwa przyjmujące zdają sobie sprawę, że bez napływu pracowników z zewnątrz nie są w stanie rozwiązać problemów własnego rynku pracy³⁸. Zatem otwarcie dla nich granic jest związane głównie z przewidywaniami pozytywnego bilansu rachunku ekonomicznego, jaki wynika z pracy i życia emigrantów na terenie kraju przyjmującego. W efekcie zmniejsza się nie tylko niedobór siły roboczej, ale wypełniane są nisze w usługach i innych obszarach gospodarki, gdzie występuje trwały lub sezonowy deficyt pracowników, więc w tym kontekście można mówić o komplementarności zatrudnieniowej imigrantów zarobkowych.

Analizy bazujące na danych brytyjskich wskazują, że polscy imigranci mimo wysokiego poziomu wykształcenia często są zatrudniani poniżej kwalifikacji, wykonują prace raczej nisko płatne i koncentrują się na takich sektorach, jak: usługi (zwłaszcza hotelarstwo i gastronomia (około 30%) oraz przemysł (28%) i rolnictwo (10%). Podobnie sytuacja przedstawia się w państwach skandynawskich i Holandii³⁹. Zjawisko

³⁶ *Praca Polaków za granicą – doświadczenia i plany. Komunikat z badań CBOS*, Warszawa 2008.

³⁷ *Migracje zarobkowe Polaków IV, Raport Work Service 2016*, s. 11.

³⁸ Zob. szerzej: *Polscy pracownicy na rynku Unii Europejskiej*, red. P. Kaczmarczyk, W. Łukowski, Warszawa 2004.

³⁹ J. Wiśniewski, M. Duszczyk, *Migracje zarobkowe Polaków po 1 maja 2004 r.*, Warszawa 2006, s. 19–20; J. Napierała, „Nowi Europejczycy” na rynkach pracy UE, [w:] *Współczesne migracje zagraniczne Polaków. Aspekty lokalne i regionalne*, red. P. Kaczmarczyk, Warszawa 2008, s. 188.

związane z podejmowaniem przez emigrantów z wyższym poziomem wykształcenia pracy poniżej ich potencjału (w niszach zatrudnienia) określane bywa jako marnotrawstwo mózgow (brain waste). Zatem tacy migranci „nie tylko nie podwyższają swoich kwalifikacji, ale mogą je tracić”⁴⁰. W odniesieniu do wielu funkcjonuje również tzw. *szklany sufit*, czyli trudności w uzyskaniu awansu⁴¹, ponieważ kluczowe stanowiska w firmach „zarezerwowane” są najczęściej dla obywateli państwa przyjmującego.

Z drugiej strony kontrowersyjną kwestią staje się problematyka migracji specjalistów, często określana jako: *drenaż mózgow czy drenaż zawodów*. Zachęcanie do przyjazdu i rosnący popyt na ludzi o określonym profilu zawodowym, kwalifikacjach i wiedzy pojawia się w polityce wielu państw oferujących im szczególnie atrakcyjne warunki pracy i życia⁴². Dotyczy to przede wszystkim tych, których wykształcenie wymaga znacznych nakładów finansowych (np. inżynierów, lekarzy⁴³) oraz nierzadko doświadczenia. Państwo przyjmujące, nie inwestując w przygotowanie pracowników, uzyskuje wysoko wykwalifikowaną siłę roboczą – działając w myśl maksymy, że dużo tańsze jest „witanie wykwalifikowanych pracowników fanfarami”, niż ponoszenie kosztów ich kształcenia⁴⁴. Innymi słowy korzystniejsze bywa subsydiowanie zatrudnienia „uzbrojonego” w wiedzę pracownika spoza kraju, niż finansowanie długoletniej, kosztownej edukacji, szkoleń i rozwoju zawodowego⁴⁵.

Należy mieć świadomość, że zarówno migracje specjalistów, jak i innych pracowników, przede wszystkim do wysoko rozwiniętych państw (i pomiędzy nimi) należą do trendów globalizacyjnych. Można mieć co prawda do tych procesów ambiwalentny stosunek, lecz są one niejako immanentną częścią przemian w gospodarce oraz społeczeństwach poszczególnych państw, niosąc oczywiście za sobą określone następstwa.

⁴⁰ *Migracje wykształconych Polaków*, „Sprawy Nauki” 2006, nr 4, s. 20–21.

⁴¹ K. Trębski, *Repatrianci Tuska. Dlaczego Polacy wracają z Wielkiej Brytanii*, „Wprost” 2007, nr 47.

⁴² Przykładowo, w 2005 r. szacowano, że w państwach UE w ciągu najbliższych lat będzie 60 tys. miejsc pracy dla lekarzy. Por. J. Leśniowska, *Problemy migracji polskiej kadry medycznej*, „Polityka Społeczna” 2005, nr 4, s. 18.

⁴³ Według urzędników z Ministerstwa Zdrowia RP koszt wykształcenia i przygotowania do wykonywania zawodu jednego lekarza oscyluje wokół sumy 1 mln zł. P. Sieńko, T. Formicki, *Drenaż mózgow polskiej gospodarki...*, s. 4–5.

⁴⁴ W najbogatszych państwach świata co piąty (Australia i Kanada), a nawet co trzeci pracujący tam lekarz (USA, Wielka Brytania, Nowa Zelandia) pochodzi i/lub wykształcony został w innym państwie. Podobnie sytuacja przedstawia się w państwach kontynentalnej UE, *Managing Labour Mobility in the Evolving Global Economy, World Migration 2008*, „World Migration Report Series” 2008, vol. 4, s. 63.

⁴⁵ B. Liberska, *Migracje kadr wysoko kwalifikowanych z krajów rozwijających się. Drenaż mózgow*, Warszawa 1977, s. 111.

Blaski i cienie migracji zarobkowych

Straty i korzyści wynikające z analizy konsekwencji migracji dla państwa wysyłającego są trudne do zbilansowania i porównania. Bardziej wyraźne i jednoznaczne wydają się być zyski kraju przyjmującego⁴⁶. Szczególny charakter mają w tym względzie zmiany, jakie następują w strukturze ludnościowej – skoro migracje obejmują głównie ludność młodszą, to jej napływ rzutuje choćby na spowolnienie procesu starzenia ludności państwa, do którego oni przybywają. Przekłada się także na ich wkład we współfinansowanie poszczególnych podsystemów zabezpieczenia społecznego⁴⁷.

W wyniku napływu imigrantów zarobkowych w państwach przyjmujących dostrzega się na gruncie gospodarczym głównie pozytywne efekty, dotyczy to choćby zwiększającego się poziomu kompetencji zawodowych i wypełniania rynku pracy kapitałem ludzkim⁴⁸. Wskazać można także na inne zmiany sprzyjające rozwojowi ekonomicznemu i poszerzeniu ofert pracy. Przykładem mogą być nowe miejsca pracy powiązane z obsługą migracji (sprawy organizacyjne, pomoc dla migrantów, nauka języka itp.). Dodatkowo wraz ze wzrostem liczby mieszkańców podnosi się poziom konsumpcji – wydatki imigrantów zwiększają popyt na wiele dóbr i usług, następuje także dynamizacja rynku mieszkaniowego. Zatem okazuje się, że imigranci mogą mieć swój istotny udział w powstawaniu miejsc pracy. W tym kontekście należy podkreślić oczekiwania starych państw UE („15”) względem bardziej intensywnego powstawania przedsiębiorstw (a tym samym miejsc pracy) zakładanych przez obywateli nowych państw członkowskich⁴⁹.

Wśród konsekwencji zarobkowych migracji zagranicznych z perspektywy państwa pochodzenia wskazać można przede wszystkim na przepływ nadwyżki siły roboczej („eksport bezrobocia”) oraz napływ kapitału i spowodowany tym wzrost kon-

⁴⁶ Praca imigrantów znajduje odzwierciedlenie w przyroście PKB państwa przyjmującego oraz wzroście napływu funduszy do budżetu państwa. Badania przeprowadzone w USA pokazały, że zwiększenie liczby migrantów o 10% przekłada się na 0,13% wzrostu PKB. Z kolei Wielka Brytania oszacowała wkład pracy imigrantów w 2005 r. na 3 mld euro, a brytyjski urząd podatkowy odnotował dodatkowy przychód z tytułu podatków w wysokości 435 mln euro, „Biuletyn Migracyjny”, 6.06.2006, nr 7, s. 6.

⁴⁷ „Imigranci w Wielkiej Brytanii płacą o 2,5 miliarda funtów więcej, niż wypłaca się im w formie zasiłków”, cyt. za: K. Markowski, *Ekonomiczne aspekty migracji*, [w:] *Migracja – wyzwanie XXI wieku*, red. M.S. Zięba, Lublin 2008, s. 44; S. Roberts, *Sytuacja obywateli polskich na rynku pracy w Zjednoczonym Królestwie Wielkiej Brytanii i Irlandii. Konsekwencje dla systemu zabezpieczenia socjalnego*, „Polityka Społeczna” 2008, nr 11/12, s. 11.

⁴⁸ Kawczyńska-Butrym Z., *Migracje. Wybrane...*

⁴⁹ Komunikat Komisji do Rady, Parlamentu Europejskiego, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów – Sprawozdanie z funkcjonowania i ustaleń przejściowych określonych w Traktacie o przystąpieniu z 2003 r. (w okresie od dnia 1 maja 2004 do dnia 30 kwietnia 2006 r.) Komisja Europejska, Bruksela 2006.

sumpcji, który z kolei ma zwiększać produkcję i usługi, a pośrednio stymulować powstawanie miejsc pracy⁵⁰. W związku z tym również debaty dotyczące dynamiki transferów pieniężnych pochodzących z migracji zarobkowych i ich roli w gospodarce⁵¹. Zdaniem Ministerstwa Gospodarki⁵², wielkie kwoty transferowane są do Polski kanałem nieoficjalnym (podczas podróży samych migrantów, ich krewnych i znajomych). W tym kontekście pojawia się pytanie, w jakiej skali korzyści gospodarstw domowych mogą mieć wpływ na rozwój gospodarczy państwa wysyłającego⁵³. Wydaje się, że zasadnicze znaczenie ma tutaj przeznaczenie i charakter wydatkowanych środków w kraju pochodzenia. Warto więc zaznaczyć, że większość transferów pieniężnych przekazywana jest na bieżącą konsumpcję, a tylko niewielki odsetek na inwestycje⁵⁴, a to właśnie w tym drugim przypadku pojawiać się mogą najsilniejsze impulsy prorozwojowe. W odniesieniu do roli transferów pieniężnych z zagranicy należy też zwrócić również uwagę na aspekt związany z tzw. problemem ryzyka moralnego (*moral-hazard problem*). W związku z tym rodziny migrantów w kraju, licząc na transfery i stałe zabezpieczenie bytu za ich sprawą, często zaczynają ograniczać swoją aktywność zawodową i zarobkową⁵⁵, co w rezultacie sprzyja bierności i w konsekwencji stagnacji ekonomicznej.

Podkreślane wcześniej „zasilanie” relatywnie młodymi imigrantami państwa docelowego, to jednocześnie swego rodzaju „straty demograficzne” ich ojczyzny. Przejawiają się one w zmianach w strukturze wieku i płci oraz negatywnym wpływie na

⁵⁰ J. Nakonieczna, *Ekonomiczne aspekty migracji międzynarodowych*, [w:] *Migracje międzynarodowe a modernizacja systemu politycznego i społecznego*, red. G. Firlit-Fesnak, Warszawa 2008, s. 224.

⁵¹ Według szacunków Narodowego Banku Polskiego transfer środków finansowych do Polski z tytułu pracy Polaków za granicą wyniósł w 2007 r. ponad 20 mld PLN i był ponaddwukrotnie większy niż w 2004 r., *Nowa metoda szacunku dochodów z pracy Polaków za granicą – Bilans płatniczy*, NBP, Warszawa 2008; K. Markowski, *Oblicza migracji Polaków po 2004 r. z uwzględnieniem wybranych aspektów emigracji do Włoch*, [w:] *Emigracja zarobkowa do Włoch*, red. D. Bryk, B. Rożnowski, M. Zięba, Lublin 2008, s. 82.

⁵² *Wpływ emigracji zarobkowej na gospodarkę Polski*, Ministerstwo Gospodarki, Warszawa 2007.

⁵³ Zob. szerzej: J. Nakonieczna, *Ekonomiczne aspekty migracji...*, s. 226–232.

⁵⁴ Badania przeprowadzone wśród emigrantów poakcesyjnych po ich powrocie do Polski wykazały, że zarobki przede wszystkim zaspokoili ich codzienne potrzeby – aż 66% z nich wydawało pieniądze na cele bieżące (żywność, opłaty, spłaty długów, zdrowie), a w eurosondażach na utrzymanie przeznaczano pieniądze 46,2% powracających do kraju, na spłatę długów 10,9% oraz na uzupełnienie podstawowych braków materialnych. Tylko części reemigrantów (22%) udało się zainwestować w poprawę standardu mieszkaniowego (remont domu, mieszkania lub odłożyć jakieś oszczędności (19,6%). Por. Z. Kawczyńska-Butrym, *Kapitał migracyjny – oczekiwania i doświadczenia*, [w:] *Migracja wartość dodana?*, red. K. Markowski, Lublin 2008, s. 74–75; I. Grabowska-Lusińska, M. Okólski, *Emigracja ostatnia?*, Warszawa 2009, s. 200–201.

⁵⁵ L. Preis, *Transnational migration: New challenges for nation states and new opportunities for regional and global development*, [w:] *Transnational Migration – Dilemmas*, red. K. Iglicka, Warszawa 2006, s. 9–28.

przyrost naturalny – mniejsza liczba urodzeń. Następują także problemy w rodzinach, wśród których istotne miejsce zajmują kwestie związane głównie z rolami: wychowawczą, opiekuńczą i emocjonalną rodziców przebywających za granicą⁵⁶. Sprawą o podobnym wydźwięku staje się również ograniczenie funkcji opiekuńczej rodziny w odniesieniu do ludzi starszych pozbawionych niejednokrotnie wsparcia za sprawą wyjazdu/ów bliskich. Znamienne jest, że sami migranci coraz częściej dostrzegają tego rodzaju – negatywne – konsekwencje wyjazdów w odniesieniu do małżeństwa i rodziny⁵⁷. Zwraca się także uwagę na to, że zdobyte doświadczenia życiowe, wiedza i umiejętności praktyczne, jak też ogólnie poszerzone horyzonty po powrocie do kraju, mogą czasami „bardzo przeszkadzać w życiu domowym”⁵⁸.

Rzadko poruszaną, aczkolwiek istotną, bo niosącą za sobą długofalowe reperkusje, kwestią są zdrowotne konsekwencje migracji międzynarodowych. Można w tym kontekście zwrócić choćby uwagę na wysokie odsetki pacjentów psychiatrycznych wśród imigrantów – niekorzystny wpływ na stan ich zdrowia mają m.in. status społeczny oraz sfera emocjonalna. Migrantom towarzyszą zarówno częste zmiany samopoczucia (aż po stany depresyjne), jak też tzw. „skargi” somatyczne (określane jako somatyzacja sytuacji psychospołecznej człowieka, przykładowo pojawiające się za sprawą różnych trudnych sytuacji, bóle brzucha, głowy, kończyn i in.). Wskazuje się, że „nadszarpnięte zdrowie po powrocie z emigracji [...] stanowi poważny koszt społeczny ponoszony przez podatników krajów wysyłających”, a widoczny jest szczególnie w tych regionach, w których występuje relatywnie wysoki poziom emigracji, jak też tam, gdzie odnotowano częstsze, niż gdzie indziej wnioski o rentę⁵⁹.

Twierdzi się, że migranci często cechują się pewną sprzecznością zachowań: z jednej strony jest to duża aktywność w czasie pobytu za granicą, a drugiej – powrót do zachowań sprzed wyjazdu w momencie powrotu do kraju. Wydaje się, że to przejawem swoistej „schizofrenii życiowej”, sytuacji wskazującej, że migranci czasowi czę-

⁵⁶ Zob. szerzej: Z. Kawczyńska, *Migracja – szansa czy zagrożenie rodziny*, [w:] *Małżeństwo i rodzina w ponowoczesności. Szanse – zagrożenia – patologie*, red. W. Muszyński, E. Sikora, Toruń 2008, s. 113–120; S. Kozak, *Patologie eurosieroctwa w Polsce. Skutki migracji zarobkowej dla dzieci i ich rodzin*, Warszawa 2010, s. 112–118.

⁵⁷ W. Danilewicz, *Společne konsekwencje migracji zagranicznych*, [w:] *Migracja, uchodźstwo, wielokulturowość. Zderzenie kultur we współczesnym świecie*, red. D. Lalak, Warszawa 2007, s. 162; S. Golinowska, *Společny wymiar emigracji w krajach wysyłających*, „Kultura i Społeczeństwo” 2008, nr 2, s. 21; E.A. Czapka, *Zmiana moralności młodych polskich emigrantów zarobkowych*, [w:] *Człowiek u progu trzeciego tysiąclecia. Zagrożenia i wyzwania*, t. 3, red. M. Plopa, Elbląg 2009, s. 105–113.

⁵⁸ E. Nowicka, *Migracje powrotne jako przedmiot badań*, „Przegląd Polonijny” 2007, z. 2, s. 89.

⁵⁹ W Polsce na Podkarpaciu, w Małopolsce i na Śląsku relatywnie najczęściej występowało z wnioskami o rentę. Zob. S. Golinowska, *Společny wymiar emigracji w krajach wysyłających*, „Kultura i Społeczeństwo” 2008, nr 2, s. 21.

sto balansują na granicy dwóch światów, tzn. do jednego z biegiem czasu czują coraz mniejszą przynależność, a do drugiego bardzo trudno jest im się dostać (jeśli to w ogóle możliwe). Pojawia się w związku z tym pewna prawidłowość – im dłuższy pobyt i częstsze wyjazdy, tym większe wyobcowanie, mniejsza znajomość realiów życia i problemów własnego kraju oraz środowiska lokalnego, a tym samym utrudniony (potencjalny) powrót⁶⁰. W przyszłości obecny charakter migracji z Polski, zarówno ze względu na podkreślane wyżej cechy migrantów, jak i uwarunkowania oraz brak wcześniejszych doświadczeń na krajowym rynku pracy spowoduje, że po ewentualnym powrocie część reemigrantów zetknie się z problemem braku pracy zgodnej z kwalifikacjami oraz kłopotami z integracją na lokalnych rynkach pracy. W konsekwencji czynniki te będą działać ponownie „wypychając”, doprowadzając najprawdopodobniej do kolejnych wyjazdów tam, gdzie będą możliwości uzyskania pracy oraz adekwatnych do preferowanych warunków i stylu życia zarobków⁶¹.

W odniesieniu do konsekwencji kryzysu gospodarczego okazało się, że migranci z Polski szukali różnych rozwiązań, zarobkowania raczej za granicą przez wykorzystanie wszelkich możliwości (włącznie z korzystaniem ze wsparcia z systemu zabezpieczenia społecznego czy też pracy w szarej strefie). Niektórzy szukali pracy w innych państwach, gdzie efekty kryzysu były słabiej odczuwalne. Znamienne jest jednak, że chociaż kryzys gospodarczy sprzyjał wyhamowaniu odpływu z Polski (podkreślany wcześniej spadek dynamiki wyjazdów Polaków zagranicę w tym czasie), to nie spowodował on jednak masowych powrotów – co zgodnie z prawidłowościami potwierdza, że większość osób przebywających za granicą stara się „przetrwąć” na emigracji – niektórzy poważnie myślą również o przyjęciu obywatelstwa (czemu np. w Wielkiej Brytanii sprzyja, to że w takim przypadku Polacy nie muszą zrzec się polskiego obywatelstwa)⁶².

Migracje zarobkowe są procesem wielce złożonym i z trudem poddającym się rygorom opisu w kategoriach statycznych. Podobnie jest ze skutkami mobilności, tym bardziej że mają one wpływ nie tylko na życie samych osób migrujących, lecz także członków ich rodzin czy społeczności lokalnych. Żadne z państw nie czerpie z migracji jedynie korzyści, żadne też nie jest wyłącznie pokrzywdzone skutkami tego zjawiska. Dla państw przyjmujących jednym z pozytywnych efektów niewątpliwie jest pojawienie się ludności czynnej zawodowo, relatywnie młodej, często o poszukiwanych

⁶⁰ M. Drozd-Piasecka, M. Wieruszewska, *Dom, gospodarstwo domowe, miejsce życia codziennego*, [w:] *Tu i tam. Migracje z polskich wsi za granicę*, red. M. Wieruszewska, Warszawa 2007, s. 115.

⁶¹ K. Iglicka, *Powroty Polaków po 2004...*, s. 37–38.

⁶² Przykładowo w 2013 r. brytyjskie obywatelstwo przyjęło ponad 6 tys. Polaków, z czego większość w oparciu o rezydenturę (pobyt od co najmniej pięć lat). Por. A. Romejko, *Polacy w Wielkiej Brytanii: interpretacja mimetyczna*, Tuchów 2015, s. 236.

kwalifikacjach i wykształceniu, którego koszty (uzyskania) zostały poniesione gdzie indziej. Imigranci okazują się także zwykle bardziej przedsiębiorczy niż ludność miejscowa, przyczyniając się niejednokrotnie do zwiększenia liczby nowych miejsc pracy i lepszej koniunktury gospodarczej. Dla państw, takich jak Polska potencjalne pozytywne efekty migracji zarobkowych mogą mieć odzwierciedlenie w dłuższej perspektywie czasowej, warunkiem jest jednak powrót większości imigrantów do ojczyzny. Być może za kilkanaście lat część z nich będzie chciała wrócić na stałe „wyposażona” w nowe umiejętności i doświadczenie wraz ze zgromadzonym kapitałem i chęcią zainwestowania go w Polsce, to jednak pozostaje otwartą kwestią.

Bibliografia

Accession Monitoring Report May 2004–march 2009. A8 Countries, http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20100422120657/http://www.ukba.homeoffice.gov.uk/sitecontent/documents/aboutus/reports/accession_monitoring_report/report-19/may04-mar09?view=Binary, dostęp z dn. 3.06.2016.

„Biuletyn Migracyjny”, 6.06.2006, nr 7.

Czapka E.A., *Zmiana moralności młodych polskich emigrantów zarobkowych*, [w:] *Człowiek u progu trzeciego tysiąclecia. Zagrożenia i wyzwania*, t. 3, red. M. Płopa, Elbląg 2009.

Danilewicz W., *Společne konsekwence migracji zagranicznych*, [w:] *Migracja, uchodźstwo, wielokulturowość. Zderzenie kultur we współczesnym świecie*, red. D. Lalak, Warszawa 2007.

Drozd-Piasecka M., Wieruszewska M., *Dom, gospodarstwo domowe, miejsce życia codziennego*, [w:] *Tu i tam. Migracje z polskich wsi za granicę*, red. M. Wieruszewska, Warszawa 2007.

Duszczyk M., *Migracja z Polski do innych krajów członkowskich Europejskiego Obszaru Gospodarczego na początku XXI wieku – bilans strat i zysków*, [w:] *Migracje międzynarodowe a modernizacja systemu politycznego i społecznego*, red. G. Firlit-Fesnak, Warszawa 2008.

Golinowska S., *Společny wymiar emigracji w krajach wysyłających*, „Kultura i Społeczeństwo” 2008, nr 2.

Grabowska-Lusińska I., Okólski M., *Emigracja ostatnia?*, Warszawa 2009.

Iglicka K., *Powroty Polaków po 2004 roku. W pętli pułapki migracji*, Warszawa 2010.

Iglicka K., *Migracje długookresowe i osiedleńcze z Polski po 2004 roku – przykład Wielkiej Brytanii. Wyzwania dla statystyki i demografii państwa*, „Raporty i Analizy Centrum Stosunków Międzynarodowych” 2011, nr 5.

Informacja o rozmiarach i kierunkach emigracji z Polski w latach 2004–2008, GUS, Warszawa 2009.

Informacja o rozmiarach i kierunkach czasowej emigracji z Polski w latach 2004–2014, GUS, Warszawa 2015; <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/migracje-ludnosc/informacja-o-rozmiarach-i-kierunkach-czasowej-emigracji-z-polski-w-latach-2004-2014,11,1.html>.

Informacja w sprawie zatrudnienia obywateli polskich w państwach Europejskiego Obszaru Gospodarczego i Szwajcarii oraz obywateli państw EOG w Polsce, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa, listopad 2009.

Informacja w sprawie zatrudnienia obywateli polskich w państwach Europejskiego Obszaru Gospodarczego i Szwajcarii oraz obywateli państw EOG w Polsce, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa, maj 2011.

Kaczmarczyk P., *Migracje zarobkowe Polaków w dobie przemian*, Warszawa 2005.

Kawczyńska-Butrym Z., *Migracje wybrane zagadnienia*, Lublin 2009.

Kawczyńska-Butrym Z., *Kapitał migracyjny – oczekiwania i doświadczenia*, [w:] *Migracja wartość dodana?*, red. K. Markowski, Lublin 2008.

Kawczyńska Z., *Migracja – szansa czy zagrożenie rodziny*, [w:] *Małżeństwo i rodzina w ponowoczesności. Szanse – zagrożenia – patologie*, red. W. Muszyński, E. Sikora, Toruń 2008.

Kozak S., *Patologie eurosieroctwa w Polsce. Skutki migracji zarobkowej dla dzieci i ich rodzin*, Warszawa 2010.

Komunikat Komisji do Rady, Parlamentu Europejskiego, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów – Sprawozdanie z funkcjonowania i ustaleń przejściowych określonych w Traktacie o przystąpieniu z 2003 r. (w okresie od dnia 1 maja 2004 do dnia 30 kwietnia 2006 r.) Komisja Europejska, Bruksela 2006.

Leśniowska J., *Problemy migracji polskiej kadry medycznej*, „Polityka Społeczna” 2005, nr 4.

Liberska B., *Migracje kadr wysoko kwalifikowanych z krajów rozwijających się. Drenaż mózgów*, Warszawa 1977.

Managing Labour Mobility in the Evolving Global Economy, *World Migration* 2008, „World Migration Report Series” 2008, vol. 4.

Markowski K., *Ekonomiczne aspekty migracji*, [w:] *Migracja – wyzwanie XXI wieku*, red. M.S. Zięba, Lublin 2008.

Markowski K., *Oblicza migracji Polaków po 2004 r. z uwzględnieniem wybranych aspektów emigracji do Włoch*, [w:] *Emigracja zarobkowa do Włoch*, red. D. Bryk, B. Roźnowski, M. Zięba, Lublin 2008.

Migracje zarobkowe Polaków IV, Raport Work Service 2016.

Migracje wykształconych Polaków, „Sprawy Nauki” 2006, nr 4.

Nakonieczna J., *Ekonomiczne aspekty migracji międzynarodowych*, [w:] *Migracje międzynarodowe a modernizacja systemu politycznego i społecznego*, red. G. Firlit-Fesnak, Warszawa 2008.

Napierała J., *„Nowi Europejczycy” na rynkach pracy UE*, [w:] *Współczesne migracje zagraniczne Polaków. Aspekty lokalne i regionalne*, red. P. Kaczmarczyk, Warszawa 2008.

Nowa metoda szacunku dochodów z pracy Polaków za granicą – Bilans płatniczy, NBP, Warszawa 2008.

Nowak L., Szałtys D., Kostrzewa Z., Pazderska A., *Poprawa jakości i dostępności statystyki migracji zagranicznych*, Warszawa 2007.

Nowicka E., *Migracje powrotne jako przedmiot badań*, „Przegląd Polonijny” 2007, z. 2. *Praca Polaków za granicą – doświadczenia i plany. Komunikat z badań CBOS*, Warszawa 2008.

Polscy pracownicy na rynku Unii Europejskiej, red. P. Kaczmarczyk, W. Łukowski, Warszawa 2004.

Preis L., *Transnational migration: New challenges for nation states and new opportunities for regional and global development*, [w:] *Transnational Migration – Dilemmas*, red. K. Iglicka, Warszawa 2006.

Roberts S., *Sytuacja obywateli polskich na rynku pracy w Zjednoczonym Królestwie Wielkiej Brytanii i Irlandii. Konsekwencje dla systemu zabezpieczenia socjalnego*, „Polityka Społeczna” 2008, nr 11/12.

Rocznik Demograficzny 2003, GUS, Warszawa 200.

Rocznik Demograficzny 2009, GUS, Warszawa 2009.

Rocznik Demograficzny 2015, GUS, Warszawa 2015; <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/migracje-ludnosci/glowne-kierunki-emigracji-i-imigracji-w-latach-1966-2014-migracje-na-pobyt-staly,4,1.html>.

Romejko A., *Polacy w Wielkiej Brytanii: interpretacja mimetyczna*, Tuchów 2015.

Rozporządzenie (WE) nr 862/2007 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 11 lipca 2007 r. w sprawie statystyk Wspólnoty z zakresu migracji i ochrony międzynarodowej oraz uchylające rozporządzenie Rady (EWG) nr 311/76 w sprawie zestawienia statystyk dotyczących pracowników cudzoziemców, Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej E L 199/23.

Rozporządzenie Komisji Europejskiej (UE) nr 216/2010 z dnia 15 marca 2010 r. w sprawie wykonania Rozporządzenia (WE) nr 862/2007 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 11 lipca 2007 r. w sprawie statystyk Wspólnoty z zakresu migracji i ochrony międzynarodowej, w odniesieniu do definicji kategorii przyczyn wydania zezwolenia na pobyt, Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej L 66/1.

Rozporządzenie Komisji (UE) nr 351/2010 z dnia 23 kwietnia 2010 r. w sprawie wykonania Rozporządzenia (WE) nr 862/2007 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 11 lipca 2007 r. w sprawie statystyk Wspólnoty z zakresu migracji i ochrony międzynarodowej, w odniesieniu do definicji kategorii grup kraju urodzenia, grup kraju poprzedniego miejsca zamieszkania, grup kraju kolejnego miejsca zamieszkania oraz grup obywatelstwa, Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej L 104/37.

Śieńko P., Formicki T., *Drenaż mózgow polskiej gospodarki*, „Gazeta Finansowa” 9.04.2010, nr 14.

Trębski T., *Repatrianci Tuska. Dlaczego Polacy wracają z Wielkiej Brytanii*, „Wprost” 2007, nr 47.

Ustawa z dnia 4 marca 2010 r. o narodowym spisie powszechnym ludności i mieszkań w 2011 r., Dz.U. z 26 marca 2010 r., nr 47, poz. 277).

Ustawa z dn. 14 lipca 2006 r. o wjeździe na terytorium RP, pobycie oraz wyjeździe z tego terytorium obywateli państw członkowskich Unii Europejskiej i członków ich rodzin Dz.U. 2006, nr 144, poz. 1043 z późn. zm.

<http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>.

Wiśniewski J., Duszczyk M., *Migracje zarobkowe Polaków po 1 maja 2004 r.*, Warszawa 2006.

Wpływ emigracji zarobkowej na gospodarkę Polski, Ministerstwo Gospodarki, Warszawa 2007.

Współczesne procesy migracyjne w Polsce a aktywność organizacji pozarządowych w obszarach powiązanych z rynkiem pracy, red. P. Kaczmarczyk, J. Tyrowicz, Warszawa 2008.

Zakres danych o migracjach zagranicznych i ochronie międzynarodowej oraz ich dostępność w świetle Rozporządzenia (WE) nr 862/2007 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 11 lipca 2007 r. w sprawie statystyk Wspólnoty z zakresu migracji i ochrony międzynarodowej. Baza Eurostat-u w zakresie migracji i ochrony międzynarodowej, <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/migracje-ludnosc/baza-eurostatu-w-zakresie-statystyki-migracji-i-ochrony-miedzynarodowej,13,1.html>.